

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่น Buddhist Leadership Development of Local Government Executives

พัฒนัธรร ตันติเวชยานนท์

Patthanathorn Tantivechayanon

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม

Siam Technology College

Email: pattman8@gmail.com

บทคัดย่อ

คุณลักษณะผู้บริหาร คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลที่เกี่ยวข้องตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง หลักธรรมหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า นั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี ภาวะของผู้นำเชิงพุทธสามารถนำการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นในสังคมไทยได้ดี จะต้องเป็นผู้ที่มีหลักธรรมเพื่อนำมาใช้ในการปกครองและการบริหารจัดการองค์กรอย่างได้ผล

คำสำคัญ: การพัฒนา, ผู้นำเชิงพุทธ, ผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่น

ABSTRACT

Executive's features are stable and can be a pillar in building the confidence among the parties concerned and subordinates, with the ability to share the work of subordinates and related expertise as an individual and as decentralized subordinate and related parties have helped ease the burden of their own, the main teachings of the Buddha, since the modern era to the present for millennia ago. All the principles are still fresh, can be used as a guide to life and the administration as well. Condition of the Buddhist leader can lead the development of Buddhist leaders, corporate executives, local government in Thailand has been good, must be capable of bringing the principles to be used in the administration and management of the organization effectively.

Keyword: Development, Buddhist leaders, Executives local government

บทนำ

ในปัจจุบัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังเผชิญหน้ากับการท้าทายของการเปลี่ยนแปลงบริบทในสภาพสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนและพลวัตสูง สิ่งแวดล้อมสำคัญที่มีผลกระทบกับการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือประชาชน กฎหมาย และรัฐบาล กล่าวได้ว่า ประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมีความตื่นตัวทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมสูงกว่าในอดีต ส่งผลให้มีความคาดหวังและความต้องการต่อผู้บริหารท้องถิ่นมากขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นลักษณะความคาดหวังและความต้องการของประชาชนมีความหลากหลายตามทัศนคติค่านิยม และความเชื่อของแต่ละกลุ่ม ยิ่งมีความเป็นเมืองมากเท่าไร ความคาดหวังและความต้องการยิ่งมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งกลายเป็นแรงกดดันในการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากสภาพและปัญหาในการบริหารจัดการที่มีอยู่หลากหลาย

การบริหารตามแนวของพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่าผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตย ผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้งโดยยึดคิดว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายามเอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้มักหนีปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนีปัญหา ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขายึดถือคิดว่าอำนาจหน้าที่ มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ

“การพัฒนา” มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนชะ แปลว่า เจริญ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับ 2) การพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ คำว่า การพัฒนา หรือคำว่า เจริญ ไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั่น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสสุยา โลกวฑฒโน แปลว่า อย่างเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือต้องไม่เกิดปัญหา การพัฒนา หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ มีอาหารที่มีคุณค่ากิน มีสุขภาพดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีงานทำ เดินทางไปมาติดต่อสื่อสารกันได้ทางใดทางหนึ่ง มีชีวิต

ความเป็นอยู่ ครอบครัวยุคใหม่ เพื่ออนันต์ และสิ่งแวดลอม (วิทยากร เชียงกูล, 2540: 23)

การพัฒนาที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่จะดีกว่าลักษณะเก่าแต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลง ย่อมเกิดปัญหาในตัวเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายของการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้เป็น 2 นัย คือ

1. การพัฒนา ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. การพัฒนา ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจโดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม

การพัฒนา ตามหลักพุทธบัญญัติไว้ว่า หลักการพัฒนาตามพุทธบัญญัติคำนึงถึงการพัฒนทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ โดยให้พัฒนาการทางจิตใจนำพัฒนาการทางวัตถุ และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุเคราะห์ชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้รักษาพระธรรมวินัย มาช่วยเหลือชาวบ้านโดยฝ่าฝืนวินัยและไม่คลุกคลีกับชาวบ้านจนเกิดอุปสรรคในการแสวงหาความรู้พันธุศาสตร์ของตน โดยหลักการพัฒนามตามพุทธบัญญัติอาจสรุปได้ คือ 1) การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน 2) การพัฒนาเพื่อพันธุศาสตร์ 3) การทำลายกิเลสตัณหา 4) การส่งเสริมการทำหน้าที่ และ 5) การส่งเสริมการพึ่งตนเอง

ในด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่น ที่พระสงฆ์ควรจะมีบทบาทหรือมีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ (พระราชวรมนู, 2527: 79-80)

1. การมีบทบาทให้การอบรมสั่งสอนหรือการคำแนะนำเพื่อการพัฒนาจิตใจ รวมถึงการเป็นที่ปรึกษาหรือการคำแนะนำที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาชีวิตของประชาชน

2. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นตัวอย่างด้วยความเพียร 4 ประการ คือ ปธาน 4 ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นหลักภาวะผู้นำและสอดคล้องกับวิริยพละ คือ

2.1 สังวรปธาน เพียรระวังบาปมิให้เกิดขึ้น สามารถประยุกต์ใช้เป็นภาวะผู้นำ วิริยพละ ได้แก่ การมีสติความระลึกได้ สัมปชัญญะความรู้ตัว มีความใคร่ครวญ พิจารณาโดยแยบคาย ที่เรียก โยนิโสมนสิการ ไตรตรองอย่างถี่ถ้วน ไม่ให้กิจที่ทำมีข้อบกพร่องหรือมีข้อผิดพลาดเสียหายได้ หรือถ้าจะมีก็ให้น้อยที่สุด แต่ถ้าไม่มีได้ก็ยิ่งดี ซึ่งการเพียรระวังนี้ก็คือการรอบคอบ ระมัดระวัง ใช้สติปัญญา ความสามารถที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาทั้งหมด ประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม ความรู้ทุกแขนง มาสังเคราะห์ผนวกเป็นข้อวินิจฉัย พิจารณาการงานที่ทำนั้นๆ โดยความยั้งคิด เพื่อให้ผลงานที่ทำนั้นได้บรรลุวัตถุประสงค์เป็นอย่างดี เรียกว่าไม่ให้มีที่ติ

2.2 ปหานปธาน เพียรละบาป สามารถประยุกต์ คือ มีความขยัน เพียรละ หลีกเว้นข้อโต้แย้งอัน

ไม่เกิดประโยชน์ อันมีแต่ความแตกแยก แยกความคิด ละเว้นข้อขัดแย้ง โดยพิจารณาว่า การเป็นผู้นำต้องนั่งในหัวใจคน และในทางตรงกันข้ามหากไปนั่งอยู่บนหัวคนแล้วจะไม่สามารถครองใจคนได้ ข้อประพจน์ที่ผู้นำไม่พึงกระทำ เช่น การนินทาว่าร้าย การพูดโกหก การพูดสอดเสียด การใส่ร้าย การยุแหยงตะแคงรัว เป็นต้น

2.3 ภาวนาปราน เพียรเจริญกุศลให้เกิดขึ้น ได้แก่ การขยัน การตั้งใจทำงาน การผลักดันสิ่งที่เป็นความเจริญของสังคม เรียกว่า ทำสิ่งที่ดี ๆ ให้เกิดขึ้นโดยการร่วมแรงร่วมใจของหมู่คณะ ผนวกเอาความคิดทั้งหลายและความสามารถทั้งหลายเพื่อให้เกิดเป็นภาวะผู้นำที่ดี ในทางตรงกันข้ามหากผู้นำไม่สร้างความเจริญเพื่อให้รู้หน้าแล้วก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น คือ ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่มีประสิทธิผล ไม่มีผลงานที่ปรากฏชัดเจน ก็เสี่ยงต่อการถูกประทุงให้เสื่อมเสียได้

2.4 อนุรักษ์นาปราน เพียรรักษากุศลที่ทำแล้วให้ดี สามารถประยุกต์ใช้เกี่ยวกับภาวะผู้นำได้อย่างเป็นที่ปรากฏ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้มีความเสมอต้น เสมอปลาย หรือที่เรียกว่า การรักษาระดับผลงานให้ได้มาตรฐานอย่างต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้ามหากประพจน์แบบหย่อนยานหรือมีระดับที่ต่ำลงกว่าที่เคยประพจน์หรือปฏิบัติมาแล้ว จะส่งผลให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบริวารลดความไว้วางใจ หรือลดความศรัทธาเชื่อถือได้

ปราน 4 หรือความเพียร 4 ประการนี้ เป็นความเพียร ความหมั่น ความขยันอดุสหาหะ ที่ผู้นำทุกคนในหน่วยงานต้องปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติแล้ว ก็เชื่อได้ว่า จะไม่สามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้ คือ ต้องมีความเพียรขยันระมัดระวังไม่ให้สิ่งไม่ดีทั้งหลายหรืออุปสรรคปัญหาทั้งหลาย เช่น การทุจริตหรืออบายมุขต่างๆ มาเกิดขึ้นกับตัวผู้นำและคณะ เพียรละสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่หรือสิ่งที่กำลังจะดำเนินการ อันเป็นที่ไม่พึงเหมาะสมที่จะกระทำ เช่น การเพิ่มข้อขัดแย้ง การอาฆาต การมีอคติลำเอียงต่างๆ เป็นต้น เพียรให้กระทำแต่ความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นแก่สังคมและหมู่คณะ เพียรรักษามผลงานความดีที่ทำให้อยู่ในใจตลอดเพื่อไม่ให้ตกอันดับ เมื่อทำได้ดังนี้แล้วก็จะได้ว่า มีความเพียรขยันตาม ปราน 4 นั้นเอง

การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่น

ในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังเผชิญหน้ากับการท้าทายของการเปลี่ยนแปลงบริบทสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนและพลวัตสูง สิ่งแวดล้อมสำคัญที่มีผลกระทบกับการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ประชาชน กฎหมาย และรัฐบาล กล่าวได้ว่า ประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมีความตื่นตัวทางการเมืองเศรษฐกิจ และสังคมสูงกว่าในอดีต ส่งผลให้มีความคาดหวังและความต้องการต่อผู้บริหารท้องถิ่นมากขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นลักษณะความคาดหวังและความต้องการของประชาชนมีความหลากหลายตามทัศนคติค่านิยม และความเชื่อของแต่ละกลุ่ม ยังมีความเป็นเมืองมากเท่าไร ความคาดหวังและความต้องการยิ่งมีความหลากหลายมากขึ้น โดยมี นิติพล ภูตะโชติ (2556: 250) ได้กล่าวถึงแนวคิดที่นำมาประยุกต์ใช้ในภาวะผู้นำ มีดังนี้ 1) เป็นผู้มีความแน่วแน่ 2) มีความเป็นผู้นำ 3) มี

ความซื่อสัตย์ 4) มีความกระตือรือร้น 5) มีจินตนาการ 6) มีความเต็มใจที่จะทำงานหนัก 7) มีความสามารถในการวิเคราะห์ 8) มีความเข้าใจบุคคลอื่น 9) มีความสามารถแสวงหาโอกาส 10) มีความสามารถเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ 11) มีความสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วกับการเปลี่ยนแปลง และ 12) มีความเต็มใจในการทำงานที่มีความเสี่ยง และสำหรับ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (2550: 24) กล่าวถึงภาวะผู้นำของภาคประชาชน ได้แก่ 1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) การเน้นอธิปไตย หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง 4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อุตุน หรือสัมาอาชีวะ 5) การเน้นการมาเปิดเผยตนเองและผู้อื่น 6) พยายามละกิเลสและความโลภ และ 7) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังเผชิญหน้ากับการท้าทายของการเปลี่ยนแปลงบริบทสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนและพลวัตสูง สิ่งแวดล้อมสำคัญที่มีผลกระทบต่อการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ ความคาดหวังและความต้องการของประชาชนที่จะได้รับการตอบสนองการให้บริการจากผู้บริหารท้องถิ่นและองค์กร ลักษณะของความคาดหวังและความต้องการของประชาชนจะมีความหลากหลายตามทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของแต่ละกลุ่ม ยิ่งมีความเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่เท่าไร ความคาดหวังและความต้องการในเรื่องต่างๆ ก็ยิ่งมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งกลายเป็นแรงกดดันในการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้ภาวะเช่นนี้การบริหารงานเพื่อตอบสนองความคาดหวังและต้องการของแต่ละกลุ่มจึงเป็นงานที่ท้าทายเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหาร ในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ บรรลุประสิทธิผล สร้างความรุ่งเรืองเจริญเติบโตให้กับท้องถิ่นมีภาพลักษณ์ที่ดีได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากสาธารณะ สามารถตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของประชาชน และสร้างความพึงพอใจแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญทุกกลุ่ม ย่อมไม่ใช่เป็นงานที่ง่าย และไม่สามารถทำได้ด้วยการมีผู้บริหารที่ขาดภาวะผู้นำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันจึงมีความต้องการผู้นำซึ่งมีความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก งานที่สำคัญประการหนึ่งของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ การเตรียมสมาชิกขององค์การเพื่อให้สามารถรับมือและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของทิศทางการพัฒนาสังคม พันธกิจใหม่ และความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อม โดย นิติพล ภูตะโชติ (2556: 250-251) กล่าวถึง ลักษณะที่ดีของความเป็นผู้นำ มี 2 ลักษณะสำคัญ คือ

1) ลักษณะผู้นำแบบสหรัฐอเมริกา ได้แก่ การตัดสินใจที่เด็ดขาดแน่นอน การให้ความสำคัญในเรื่องเป้าหมาย การมีทักษะในการพูด การมีความขยันหมั่นเพียร และการมีความมั่นคง

2) ลักษณะผู้นำแบบญี่ปุ่น ได้แก่ การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การมีการศึกษา การมีความเชื่อถือการมีความเฉลียวฉลาด และการมีระเบียบวินัย

และคุณลักษณะที่ผู้นำควรหลีกเลี่ยง มี 12 ประการ ได้แก่ 1) มีความลำเอียงหรือความไม่ยุติธรรม

2) หาผลประโยชน์ใส่ตัวหรือกลุ่ม 3) ยึดถือความคิดตัวเองเป็นหลัก 4) มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกในการทำงาน 5) ไม่ให้ความสนใจในความสำเร็จของงาน 6) ไม่มีเหตุผล ขาดความรับผิดชอบ และปิดความรับผิดชอบให้ผู้อื่น 7) ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และขาดมนุษยสัมพันธ์ 8) มีความระแวงและกลัวคนอื่นจะได้ดีกว่า 9) ชอบการประจบสอพลอและไม่สนับสนุนบุคคลอื่น 10) มีการนิินทาว่าร้ายผู้ได้บังคับบัญชาและบุคคลอื่น 11) ชอบถ้อยศหรือถ้อยศักดิ์ และใช้อำนาจมากเกินไป และ 12) ขาดคุณธรรมประจำใจ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ศาสนา เป็นสถาบันสำคัญในระบบสังคมและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ ศาสนาจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้เป็นไปตาม ทำนองคลองธรรมของสังคมบทบัญญัติของศาสนาย่อมก่อให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในสังคม (สุทธิพงศ์ ต้นตยาพิศาลสุทธิ, 2539: 14) ในสังคมไทยปัจจุบันจะเห็นว่าประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ฝังอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่นวิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต (สมเด็จพระพรยาจารย์ราชานุภาพ, 2516: 7)

การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหา ตามสติปัญญาและความประสงค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นศีลธรรมเบื้องต้นเบื้องกลางและเบื้องสูง มีทั้งในส่วนที่เรียกว่าเป็นโลกิยธรรมและโลกุตระธรรม เป็นต้น(สมบุญธรรม สุขสำราญ, 2543: 8) การนำหลักธรรมมาใช้กับการแก้ปัญหาของสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน ในสังคมทุกๆ สังคมย่อมมีผู้นำ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการนำสมาชิกไปสู่เป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ร่วมกัน สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง ผู้ที่มีความรอบรู้ รอบคอบ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถรับผิดชอบในการทำงาน มีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฎฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงานด้วยการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานในองค์กร ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ตามรอยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น นอกจากจะมีความสามารถแล้ว ยังต้องมีธรรมอีกด้วย ตามแนวพระพุทธศาสนา ลักษณะของผู้นำที่ดี ต้องเป็นผู้นำที่มีธรรมในตนเอง เป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องชี้แนะในการบริหาร ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ ให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งหากผู้นำมีแต่ความสามารถแต่ไม่มีธรรม ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ ย่อมประสบกับความเดือดร้อนจาก

การบริหารของผู้หน้านั้น

ผู้นำไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่าง เพราะสามารถหาคนอื่น ที่ชำนาญในแต่ละด้านมาช่วยงานได้ การจะเป็นผู้นำได้นั้น ต้องปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า บัณฑิตพึงยังตน ให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนผู้อื่นในภายหลังจึงจะไม่มัวหมอง เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชชาติตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข

พระพุทธศาสนาเน้นให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลสำรวจฝึกฝนปรับปรุงตนเอง ต้องการให้รู้จัก รับผิดชอบ เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีอยู่จำนวนมาก แต่ที่สำคัญสำหรับผู้นำที่จะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติในหน้าที่ มีดังนี้

1. สัมบุริสธรรม 7 คือ ธรรมสำหรับสัตบุรุษ หรือคนดี มี 7 ประการ คือ

1.1 ธัมมัญญูตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้ความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผน หน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการสำเร็จสมดังความมุ่งหมาย

1.2 อัตถัญญูตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรม หรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ

1.3 อัตถัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี

1.4 มัตถัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี

1.5 กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน รู้จักเวลาทำงาน รู้จักเวลาพักผ่อน เป็นต้น

1.6 ปริสัญญูตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้นๆ

1.7 บุคคลัญญูตา รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยความสามารถและคุณธรรม เพื่อปฏิบัติต่อผู้อื่นได้โดยถูกต้อง เช่น ควรจะคบหาสมาคมด้วยหรือไม่ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น

2. สังคหัตถุ 4 หลักธรรมในการสร้างไมตรีในสังคม คือ สังคหัตถุ 4 ประการ อันได้แก่

2.1 ทาน การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เถลี่ยเจือจานแจกจ่าย ช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนวิชาความรู้

2.2 ปิยวาจา การพูดจาโดยใช้คำสุภาพ ให้เกียรติกัน พูดด้วยความหวังดีมีน้ำใจ บอกกันถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์

2.3 อตถจริยา การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น สละเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังความสามารถช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น

2.4 สมานัตตตา การทำตัวเข้ากับหมู่คณะได้ไม่ถือตัว ร่วมหมู่ ร่วมมือ ร่วมจุดหมาย ร่วมแก้ปัญหา ร่วมสุขร่วมทุกข์ ปฏิบัติต่อกันโดยเสมอภาค และเสมอต้นเสมอปลาย

ทั้งสังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้นำสร้างเมตริ มีน้ำใจและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพื่อการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขของสังคมนั้น

3. ปาปณิกธรรม 3

หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำที่จะสามารถบริหารกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จ มีแสดงในทศตปิฎกสูตร ว่าด้วย พ่อค้าผู้หวังความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพศาลในโกศทรัพย์ เป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจการของตน หรือ บริหารกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ 3 ประการ ได้แก่

3.1 จักขุมา มีตาดี คือ รู้จักในสินค้าว่า ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างไร จักมีมูลค่าประมาณนี้ มีกำไรเท่านี้ เป็นผู้แก้ปัญหาองการณีกาล เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

3.2 วิรุโร มีธุรกิจดี คือ ฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้ เป็นผู้จัดธุระได้ดี มีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

3.3 นิสสยสัมปโน เฝียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ มีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี

4. พรหมวิหาร (พระราชวรมนี, 2527: 124)

พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประพฤติบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ บางที่แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหมหรือธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ เรียกอีกอย่างว่า อัปมัณญา 4 เพราะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณไม่จำกัดขอบเขต ซึ่งประกอบด้วยธรรมมี 4 อย่าง คือ

4.1 เมตตา หมายถึง ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตริและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า มีน้ำใจเยื่อใยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนสัตว์ทั้งหลายหรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร

4.2 กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ไม่นิ่งดูดายหรือทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลาย

4.3 มุทิตา หมายถึง ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4.4 อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วย

ปัญญา คือมีจิตเรียบเรียงตรงจุดตรงใจ ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักการวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบ

5. ทุติยาปานิสิกสูตร (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2541: 7)

ในลักษณะการดำเนินการบริหารที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถจูงใจคนเก่ง ให้ปรองดองกันและพร้อมใจกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย “ผลัดกันดี ดีทุกคน ชิงกันดี ไม่ดีชกคน” ใน “ทุติยาปานิสิกสูตร” พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหน้าที่คุณลักษณะของผู้บริหาร ดังนี้

5.1 จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล มีความสามารถวางแผนและฉลาดในการควบคุม ใช้คนเป็นหรือมีความชำนาญในการใช้ความคิด (Conceptual Skill)

5.2) วิรุโระ หมายถึง จัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือมีเทคนิคและวิธีการที่ดี (Technical Skill) ความชำนาญด้านเทคนิค

5.3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นแม่ข่ายในการดูแลต้อนรับ ผูกมิตรผูกใจต่อพุทธศาสนิกชน (Human Relation Skill)

คุณลักษณะทั้ง 3 มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน นั้นขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหารถ้าเป็นนักบริหารระดับสูง คุณลักษณะข้อที่ 1 และข้อที่ 3 สำคัญมาก นักบริหารระดับกลางคุณลักษณะทั้ง 3 ข้อมีความสำคัญพอๆ กัน ส่วนนักบริหารระดับล่าง ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 สำคัญมาก แต่กระนั้นก็ยังต้องพัฒนาข้อที่ 1 เอาไว้เพื่อเตรียมเลื่อนขึ้นสู่ระดับกลางต่อไป ขงจื้อเตือนว่า “อย่าหวังว่าใครไม่รู้ว่าคุณเก่งหรือมีความสามารถสักวันหนึ่งเมื่อคนเขายกย่องหรือเลื่อนตำแหน่งท่าน ท่านมีความเก่งและความสามารถสมกับที่เขายกย่องหรือเลื่อนตำแหน่งหรือเปล่า”

บทสรุป

ดังนั้นบทความเรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลที่เกี่ยวข้อง คุณลักษณะผู้บริหาร คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์การ การบริหารงานเป็นกลวิธีจัดการที่มีปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ให้เกิดผลสำเร็จ การบริหารตน เป็นความเข้าใจในความสำเร็จของชีวิตที่มีความสุขจากการทำงานในความรับผิดชอบจนสำเร็จ โดยการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารองค์การปกครองท้องถิ่น ต้องมีคุณธรรมสำหรับผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น สัปปริสธรรม 7,

สังคหวัตถุ 4, หลักธรรมปาปณิกธรรม 3, พรหมวิหาร 4 และทศตยปาปณิกสูตร หลักธรรมหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี ภาวะของผู้นำเชิงพุทธสามารถนำการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่นในสังคมไทยได้ดี จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการนำหลักธรรมมาใช้ในการจัดการองค์กรนั้นอย่างได้ผล

บรรณานุกรม

- โกวิทย์ พวงงาม. (2546). การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่อนาคต. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- ชูชัย โพธิ์ชัย. (2546). ปัจจัยการตัดสินใจที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. รายงานการศึกษาอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิติพล ภูตะโชติ. (2556). พฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพมหานคร : วี. พรินท์.
- พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). (2550). คนสำราญงานสำเร็จ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2541). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระราชวรมนูณี (ประยูร ปรยุตโต). (2527). ลักษณะของสังคมพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคัมทอง.
- วิทยากร เชียงกุล. (2540). เพื่อศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร.
- สมบุญ สุขสำราญ. (2543). พุทธศาสนากับการเมือง. วารสารสังคมศาสตร์, ตุลาคม-ธันวาคม 2543.
- สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. (2539). หลักพระพุทธศาสนา. ธนบุรี : วัฒนาพานิช.